

*Ізоєнко К.Т.,
аспірантка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та прав «КРОК»,
м. Київ, Україна,
e-mail: MulykKT@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7197-0061*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з агресією рф та умовах воєнного стану в Україні, правові аспекти якого затверджено від 2018 року, виникають нові виклики щодо забезпечення прав людини, зокрема прав дітей, як особливо вразливої категорії населення. Конституція України гарантує основні права та свободи людини, проте статтею 64 дозволено тимчасове обмеження їх під час воєнного стану, зокрема права на свободу та особисту недоторканість [1]. Разом з тим існують так звані абсолютні права, які не можуть бути обмежені за жодних умов, а саме: право на життя та право на гідність.

Держава під час воєнного стану може здійснювати обмеження прав людини, але ці обмеження мають відповідати принципу пропорційності та бути необхідними для забезпечення національної безпеки.

Згідно з Законом України «Про охорону дитинства», дитинство визнається як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави. Його метою є забезпечення прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини [2].

Відповідно до доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини зневага з боку рф до прав дітей, які перебувають на території України, зокрема окупованій, де держава зобов'язана гарантувати дотримання основоположних прав та свобод, масштаби й жахливість вчинених міжнародних злочинів проти неповнолітніх актуалізували необхідність висвітлення та оцінки протиправних діянь, формування рекомендацій для національних органів влади, іноземних держав і урядів, міжнародних організацій задля поліпшення стану забезпечення прав і свобод дитини, зупинення порушень, що тривають, попередження нових міжнародних злочинів рф та притягнення винних осіб до відповідальності [5].

Діти, які залишилися в Україні, щоденно знаходяться під ризиком смерті

чи каліцтва через ракетні обстріли. Варто зазначити, що багато дітей стали свідками жакливиx подій, передусім вбивства або каліцтва батьків і близьких від рук збройних сил рф. Діти які перебувають на тимчасово окупованих територіях перебувають під неперервним ризиком викрадення, сексуального насильства, нелюдського поводження і навіть загибелі від рук так званих окупаційних адміністрацій та збройних сил рф. Сучасним правникам важливо розуміти спектр основних порушень прав дитини в умовах воєнної агресії, щоб правозахисна діяльність мала комплексний, системний характер.

У сучасних реаліях війни діти належать до найбільш уразливих категорій населення, адже саме вони часто стають жертвами насильства, депортації, позбавлення батьківського піклування. Для їхнього захисту необхідно застосовувати міжнародно-правові механізми, насамперед положення Конвенції ООН про права дитини та інші норми міжнародного права, які гарантують дітям захист у конфліктних ситуаціях. При цьому до кола актуальних загроз варто віднести не лише фізичне, а й психологічне та сексуальне насильство, примусове розлучення з родиною, втрату близьких, обмеження права на розвиток, а також порушення майнових прав. Так чи інакше, процес подолання деструктивного впливу наслідків війни на дитину розпочинається з юридичних механізмів захисту та відновлення її прав і свобод [4].

Стаття 15 Європейської конвенції з прав людини, містить положення, якими визначено що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [3].

Таким чином, Європейська концепція дозволяє державам учасникам відступати від своїх зобов'язань у зв'язку з воєнним або надзвичайним станом.

В Україні діє механізм захисту прав дітей під час війни, через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органи опіки та піклування, міжнародні організації, які здійснюють моніторинг порушень прав дитини, надають консультації та здійснюють повернення дітей з окупованих територій.

На практиці забезпечення прав людини та дитини під час війни стикається з низькою проблемних питань. Для ефективного їх вирішення та належного забезпечення прав людини та дитини необхідно:

- забезпечити належне законодавче врегулювання щодо категорії обмежень прав під час воєнного або надзвичайного стану, зокрема визначити чіткі критерії пропорційності та необхідності таких обмежень;
- підвищити ефективність роботи (державних) органів відповідальних за здійснення захисту прав через забезпечення відповідного фінансування;
- постійно зміцнювати співпрацю з міжнародними організаціями для забезпечення додаткової підтримки та моніторингу дотримання прав людини та

дитини.

Отже, у контексті воєнного стану в Україні питання забезпечення та захисту прав людини, а особливо дітей як найбільш вразливої категорії, набуває особливої ваги. Незважаючи на те, що Конституція України та міжнародно-правові акти дозволяють обмеження окремих прав у надзвичайних умовах, існують категорії абсолютних прав, які не можуть бути порушені за жодних обставин. Основними викликами залишаються загибель і каліцтво дітей, їх примусова депортація, сексуальне та психологічне насильство, а також позбавлення права на сім'ю, розвиток і майнові права.

Міжнародні правові механізми, зокрема Конвенція ООН про права дитини та Європейська конвенція з прав людини, формують базу для захисту прав неповнолітніх у період збройного конфлікту. Водночас ефективність цього захисту значною мірою залежить від узгоджених дій відповідних державних органів, законодавства та міжнародної співпраці.

Таким чином, для належного захисту прав дітей та людини в умовах воєнного стану в Україні необхідно вдосконалювати законодавче регулювання, забезпечувати ефективне функціонування державних інституцій та зміцнювати міжнародне партнерство. Лише за таких умов можливо мінімізувати наслідки воєнної агресії та гарантувати дотримання основоположних прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про охорону дитинства». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів No 11 та 14 з Протоколами No 1, 4, 6, 7, 12 та 13). Право України. 2010. N 10. С. 215–233;
4. Захист прав дітей в умовах воєнного стану : зб. нормат.-прав. актів / уклад.: д.ю.н., проф., Засл. юрист України Л. Р. Наливайко; д.ю.н., проф. І. О. Грицай; к.ю.н., доц. Ц. В. Оганісян. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 452 с.
5. «Нерозквітлі»: порушення прав українських дітей на тимчасово окупованих територіях України та у Росії: депортація, мілітаризація, індоктринація: спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2023. URL : <https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/vstup>.